

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Чекмарьової Ірини Миколаївни на дисертацію Бобчинського Павла Миколайовича «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Проникнення до житла чи іншого володіння особи в Україні суворо регламентоване: це незаконно без згоди власника або ухвали суду, за винятком невідкладних випадків (рятунок життя, переслідування злочинця), коли поліція чи слідчі можуть увійти без дозволу, але з обов'язковим складанням протоколу та подальшим судовим рішенням, що передбачає кримінальну відповідальність за статтею 162 Кримінального кодексу України. У кожної людини та громадянина є чимало прав і свобод, які гарантує їй держава для вільного розвитку та функціонування як індивіда. Серед цих прав і свобод виокремлюються ті, які вважаються «основними». Право на недоторканість житла є одним із таких прав і, у зв'язку з цим, поставлено під особливу охорону. Про це свідчить зміст ст. 30 Конституції України, ст. 12 Загальної декларації прав людини, ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод тощо, а також ст. 162 КК України.

Криміналізація посягань на недоторканність житла зумовлена виконанням державою свого конституційного обов'язку щодо охорони основоположних прав і свобод людини, насамперед права на недоторканність житла, гарантованого статтею 30 Конституції України. Порушення цього права становить суспільну небезпеку, адже воно посягає на одне з базових прав людини, яке визнається та захищається як на національному, так і на міжнародному рівнях. Право на недоторканність житла має імперативний характер, що покладає на державу обов'язок його гарантувати, охороняти та забезпечувати незалежно від обставин. Його обмеження можливе лише у виняткових випадках і за суворо визначеною законом процедурою, зокрема на

підставі вмотивованого судового рішення, за винятком чітко окреслених невідкладних ситуацій, пов'язаних із рятуванням життя чи майна або з переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину. Запровадження кримінальної відповідальності за такі порушення виступає важливою гарантією пріоритетності прав і свобод громадян у діяльності держави, підкреслює значення дотримання встановлених правових процедур і сприяє зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів та судової системи.

Отже, кримінально-правова заборона, передбачена ст. 162 КК України, є не просто окремою нормою, а комплексним явищем, яке відображає еволюцію українського суспільства, його правової свідомості та прагнення до інтеграції в міжнародну спільноту, де права та свободи людини є найвищою цінністю. Наведені аспекти свідчать про необхідність наукового удосконалення кримінальної характеристики та побудови нової моделі запобіганням

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.
При рецензуванні дисертаційної роботи та наукових публікацій автора з'ясовано, що дослідження є структурованим, логічним, послідовним, відповідає заявленій меті та поставленим завданням, відображеним у роботі. Автором, здійснено аналіз достатньої кількості публікацій, наукових підходів до розгляду досліджуваного явища. Основні результати дисертаційного дослідження Бобчинського П.М. викладено у 8 науковій працях, з яких: 4 – у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, та апробовано на 4 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Ступінь наукової обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими.

Н

и

к

н

е

Автором використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України (загалом 259 джерел).

Дослідження здійснено спираючись на достатньо вагому емпіричну базу, яку складають:

результати вивчення статистичних даних Державної судової адміністрації України про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, та види кримінального покарання за 2019-2024 роки;

дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування;

показники судової статистики за 2019 – січень/липень 2025 рр., матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень, а також опублікованої слідчосудової практики, окремі ухвали (вироки) суду щодо призначення покарань за порушення недоторканності житла за 2019-2025 рр.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Комплексне опрацювання та систематизація відомостей з наукових та нормативних джерел у їх порівняльно-правовому аспектах дало можливість Бобчинському П.М. сформулювати власне бачення наукової проблеми та розробити наукові положення, висновки і рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною. До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, на думку рецензента, слід віднести наступні:

у перше:

надано пропозицію щодо зміни назви та змісту диспозиції кримінального 21 правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, у такій редакції: «Незаконне проникнення до володіння»: ч. 1 «Незаконне проникнення до володіння, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність володіння громадян». Указані зміни дозволять уникнути термінологічних суперечностей у

тлумаченні понять «житло» та «інше володіння», які запропоновано об'єднати в один термін «володіння», і зробить застосування норми більш послідовним;

- доведено, що для вдосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність слід використати позитивний досвід зарубіжних країн, зокрема, передбачити порушення недоторканності житла не лише через дії, але й через бездіяльність (не залишення житла винним); закріпити додаткову кваліфікуючу ознаку порушення недоторканності житла: учинення злочину групою осіб за попередньою змовою; визнати порушення недоторканності житла або іншого володіння особи злочином приватного обвинувачення. Таке вдосконалення законодавства дозволить створити більш ефективний та комплексний механізм захисту права на недоторканність житла в Україні;

обґрунтовано необхідність додаткових кваліфікуючих ознак на підставі вивчення досвіду зарубіжних країн. Відповідні зміни до ч. 2 ст. 162 КК України викладено в такі редакції: «2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів»;

- надано опис найбільш поширених рис особи кримінального правопорушника, який учиняє суспільно небезпечне діяння у вигляді порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України): кримінологічний портрет типового злочинця, що вчиняє порушення недоторканності житла, — це, найчастіше, 22 громадянин України у віці від 30 до 50 років, який не працює і не навчається, має середню освіту та схильний до рецидиву;

удосконалено:

теоретичні та законодавчі положення щодо відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України із іншими кримінальними правопорушеннями, що мають спільну ознаку, тобто таку, яка має однаковий зміст у кількох складах кримінальних правопорушень закріплених в Особливій частині КК України. Зокрема, розмежування об'єктів злочинного посягання у

ст.ст. 162, 163 КК України; установлення випадків, які слід кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень (ст.ст. 162, 182 КК України); визначення правила, що ст. 162 КК України є спеціальною нормою щодо загальної норми про самоправство (ст. 356 КК України); чітке розмежування між порушенням недоторканності житла і хуліганством (ст. 296 КК України); чітке визначення мети та мотиву діяння при відмежуванні ст.ст. 185, 186, 187 КК України від ст. 162 КК України; відмінності в родовому та безпосередньому об'єктах (індивідуальне право проти загальної безпеки), конструкції складу (формальний проти матеріального) та характері заподіяної шкоди (індивідуальна проти загальної) при розмежуванні ст. 162 КК України та ст. 2701 КК України (Умисне знищення або пошкодження об'єктів ЖКГ); наявність спеціальної норми ст. 162 КК України, яка має перевагу перед загальними нормами про службові зловживання (ст.ст. 364, 365 КК України). Доведено, що під час кваліфікації слід звертати увагу на: об'єкт кримінального правопорушення, конструкцію об'єктивної сторони кримінального правопорушення, суб'єкт кримінального правопорушення та суб'єктивну сторону кримінального правопорушення (розмежування ст. 162 КК України та ст. 356 КК України, ст.ст. 294, 296 КК України, ч. 3 ст. 185 КК України, ч. 3 ст. 186 КК України, ч. 3 ст. 187 КК України); спільність у предметах кримінальних правопорушень. (ст. 162 КК 23 України та ст. 2701 КК України, ст. ст. 364, 3641, 365 КК України); правильне розуміння змісту окремих ознак посягання, передбаченого ст. 162 КК України (розмежування ст. 162 КК України та ст. 183 КК України: дії особи, що полягають у незаконному проникненні до житла, поєднаного зі збиранням інформації, яка зберігається в цьому житлі, слід кваліфікувати дії за сукупністю ст.ст. 162, 182 КК України); мету незаконної дії (розмежування ст. 162 КК України та ст. 163 КК України);

- здійснено зіставлення законодавчого закріплення і правозастосовної практики щодо невідповідності практики застосування закріплених у санкції ст. 162 КК України видам і розмірам покарання, зокрема покаранню у виді

позбавлення волі відносно ч. 1 ст. 162 КК України, проте не передбаченого санкцією відповідної статті;

дістали подальший розвиток:

- установа обставин (підстав) та чинників соціальної обумовленості ст. 162 КК України. Доведено, що ця норма відповідає критеріям високої суспільної небезпечності, відносної поширеності та необхідності захисту конституційних прав громадян. Застосування кримінально-правових заходів, незважаючи на те, що це є крайньою мірою, у цьому випадку є виправданим, оскільки вони забезпечують захист фундаментальних цінностей суспільства;

- генеза кримінально-правової охорони права на недоторканність житла. Установлено, що історично процес формування кримінально-правової охорони відбувався від її відсутності у законодавстві до поступового збільшення, який має такі етапи: перший етап з 1917 до 1921 р., другий етап з 1922 по 1960 р.; третій етап, пов'язаний загостренням кризи радянської системи та народженням незалежної України, з 1960 р. до прийняття чинного КК України 2001 р., четвертий етап від 2001 р. до теперішнього часу. Відносно вказаних етапів здійснені деталізація першого етапу, глибший аналіз другого етапу; уточнення третього етапу; розширення четвертого етапу;

- формулювання об'єктивних, суб'єктивних та кваліфікованих ознак складу кримінального правопорушення порушення недоторканності житла;

- питання кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що викладені в дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- правотворчості – для вдосконалення кримінального законодавства України в частині усунення недоліків і внесення відповідних змін до ст. 162 КК України;

– правозастосовній діяльності – під час здійснення кримінально-правової кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України та його розмежуванні з іншими кримінальними правопорушеннями, що мають спільну ознаку, тобто таку, яка має однаковий зміст у кількох складах кримінальних правопорушень закріплених в Особливій частині КК України ;

– науково-дослідній роботі – для теоретичних розробок, пов’язаних з кваліфікацією кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 15.08.2025 р.);

– освітньому процесі – для здобувачів вищої освіти під час викладання курсу Загальної та Особливої частини кримінального права та відповідних спецкурсів (Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 15.08.2025 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Бобчинського Павла Миколайовича на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла», має чітку структуру, визначену вимогами, що викладені в положеннях МОН та, зокрема, у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44.

Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків (до кожного розділу та загальних висновків до всієї роботи), списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми і зв’язок роботи з науковими програмами, планами,

темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1. *Загальні засади кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла*. Підрозділ 1.1 присвячений соціальній обумовленість кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла. У межах дослідження здійснено ґрунтовний аналіз обставин (підстав) і чинників соціальної зумовленості криміналізації, передбаченої статтею 162 КК України. Зокрема, розглянуто рівень суспільної небезпечності відповідного діяння; співвідношення позитивних і негативних наслідків запровадження кримінальної відповідальності; типовість та достатню поширеність антисоціальної поведінки з урахуванням ступеня її суспільної небезпечності; динаміку вчинення суспільно небезпечних посягань; а також виконання державою обов'язку щодо забезпечення та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, закріплених у розділі II Конституції України.

У результаті встановлено, що посягання на недоторканність житла чи іншого володіння особи характеризується особливою суспільною небезпечністю, що відображається у відповідних кримінально-правових санкціях. Поряд із визначенням обставин (підстав) соціальної зумовленості статті 162 КК України окреслено також систему чинників, до яких віднесено: соціально-кримінологічний, конституційно-адекватний, нормативно-правовий, психологічний, історичний та міжнародно-правовий.

У підрозділі 1.2 на підставі історико-правового дослідження запропоновано етапи становлення та розвитку кримінально-правової охорони та регулювання права на недоторканність приватного житла.

У підрозділі 1.3. встановлено, що на основі системно-порівняльного аналізу кримінального законодавства низки іноземних держав, то в них функціонує дієвий механізм охорони недоторканності житла або іншого

володіння особи. Майже в усіх країнах відповідальність за такі посягання закріплена в самостійних статтях кримінальних кодексів.

Під час удосконалення національного законодавства України доцільно врахувати позитивний зарубіжний досвід, зокрема передбачити кримінальну відповідальність не лише за порушення недоторканності житла фізичної особи, а й за аналогічні посягання щодо приміщень, що належать юридичним особам; визнавати такі порушення як наслідок не тільки активних дій, але й бездіяльності; закріпити додаткову кваліфікуючу ознаку у вигляді вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб; а також віднести порушення недоторканності житла чи іншого володіння особи до злочинів приватного обвинувачення.

У Розділі 2. Автором визначені об'єктивні та суб'єктивні ознаки порушення недоторканності житла. Визначено, що безпосередній об'єкт за ст. 162 КК України – суспільні відносини, пов'язані з реалізацією права людини на особисте життя, зокрема у сфері недоторканності житла чи іншого володіння. Потерпілим визнається не лише власник, а й особа, яка фактично користується житлом чи іншим володінням на законних підставах. Предметом кримінального правопорушення за ст. 162 КК України є житло або інше володіння особи. Через невідповідність назви ст. 162 КК її змісту та розбіжності в трактуванні понять «житло» та «інше володіння», запропоновано об'єднати їх в один термін – «володіння». Це дозволить уникнути термінологічних суперечностей і зробить застосування норми більш послідовним. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, має формальний склад і виражається в одній із чотирьох альтернативних дій: незаконне проникнення; незаконне проведення огляду або обшуку; незаконне виселення; інші дії, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння. Законодавство та правозастосовна практика продовжують формувати єдине розуміння цих дій, а наукова доктрина пропонує розширити межі відповідальності для повнішого захисту права особи на недоторканність житла. Суб'єктом кримінального

правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, виступає будь-яка фізична особа, яка є осудною та досягла віку 16-ти років. Кримінальне правопорушення за ст. 162 КК України може бути вчинене також і службовою особою, причому це розглядається як обтяжуюча обставина. Узагальнення відповідних звітних показників дає такий підсумок: найбільша частка засуджених за порушення недоторканності житла належить до вікової групи 30-50 років, переважна більшість засуджених є громадянами України, працездатними особами, які не працювали і не навчалися. Значна частка засуджених має незняту або непогашену судимість. Найбільш поширеним рівнем освіти є базова або повна загальна середня освіта.

У Розділі 3 автор визначає спеціальні питання кримінальної відповідальності за порушення недоторканності житла. А саме, що для чіткого розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, від інших йому суміжних кримінальних правопорушень проти власності, слід робити повний порівняльний аналіз складів кримінальних правопорушень та з'ясовувати, під яке з них конкретне діяння підпадає. Найважливішим є чітке визначення мети та мотиву діяння, що дозволяє відрізнити кримінальне правопорушення проти власності від порушення недоторканності житла. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 162 КК України, є кримінальним правопорушенням з формальним складом і вважається завершеним із моменту вчинення самого діяння, незалежно від заподіяння шкоди. Порушення недоторканності житла, учинене службовою особою, має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 162 КК України як спеціальне кримінальне правопорушення, що має перевагу перед загальними нормами про службові зловживання (ст.ст. 364, 365 КК).

Також автором запропоновано вдосконалити формулювання ч. 2 ст. 162 КК України, замінивши його на «ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища». Таке формулювання прямо вказуватиме, що кримінальне правопорушення вчинюється не просто службовою особою, а саме з використанням її повноважень, що робить склад кримінального

правопорушення більш конкретним. У випадку, коли в процесі порушення недоторканності житла було завдано тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості, тяжкі тілесні ушкодження або настала смерть потерпілого, учинене слід кваліфікувати як множинність злочинів, а саме за ч. 2 ст. 162 КК України та відповідними статтями КК України, які передбачають відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи. Запропоновано зміни до ч. 2 ст. 162 КК України в такій редакції: «2. Ті самі дії, учинені особою з використанням службового становища або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування або вчинені групою осіб або з використанням спеціальних технічних засобів».

Автором констатовано, що аналіз законодавчого регулювання та практики застосування ст. 162 КК України виявив певні розбіжності між санкціями, передбаченими статтею, та фактичним їх застосуванням, зокрема щодо видів та розмірів покарань. Частина 1, кваліфікована як кримінальний проступок, передбачає покарання у формі штрафу, виправних робіт або обмеження волі. Натомість ч. 2, яка класифікується як злочин невеликої тяжкості, передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від двох до п'яти років. Емпіричні дані свідчать про те, що позбавлення волі як вид покарання, передбачений за ч. 2, застосовується відносно рідко. Водночас трапляються випадки застосування покарання у виді позбавлення волі за ч. 1, хоча це й не передбачено її санкцією. Зазначено, що призначення покарання у виді позбавлення волі за ч. 1, як правило, пов'язане із призначенням покарання за сукупністю кримінальних правопорушень або за сукупністю вироків. 210 Найбільш поширеними видами покарань, що призначаються за ст. 162 КК України, є штраф та обмеження волі. Разом з тим, в окремих випадках за ч. 1 ст. 162 КК України суди застосовують покарання у виді арешту, виправних робіт та громадських робіт.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи отриманні Бобчинським П.М. результати здійсненого ним дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну

значимість, необхідно, слід звернути увагу на деякі дискусійні питання, нечіткість обґрунтування окремих положень, міркувань та висновків авторки, зокрема:

1. Дисертант у своїй роботі, досліджуючи суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України, окрім визначення та розгляду необхідних ознак суб'єкта кримінального правопорушення приділяє увагу визначенню кримінологічного портрета особи, котра вчиняє посягання на недоторканність житла. Аналіз здійснювався автором на підставі даних про 2103 засуджених, відповідно до таких категорій як: вік засуджених на момент учинення кримінального правопорушення; заняття засуджених на момент учинення кримінального правопорушення та освіта на час скоєння кримінального правопорушення. Кримінологічний портрет особи, що вчиняє кримінальне правопорушення, ключовими компонентами виступає узагальнений образ типового злочинця, що включає демографічні дані (вік, стать, освіта, місце проживання), соціально-економічні характеристики (зайнятість, сімейний стан), психологічні особливості (мотивація, установки), спосіб життя (шкідливі звички, кримінальний досвід) і стан правосвідомості. З вищезазначеного ми бачимо, що автор розкриває лише демографічні дані особи злочинця ігноруючи інші важливі компоненти необхідні для прогнозування злочинності та розробки превентивних заходів.

Проте, не дивлячись на вказане вище зауваження, слід констатувати, що воно носять теоретико-пізнавальний та рекомендаційний характер і суттєвого впливу на отримані в ході даного дослідження результати не мають, як, власне, і в цілому не впливають на високий рівень проведеного здобувачем наукового пошуку, відображають власну наукову позицію рецензента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час захисту дисертації.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом,

кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Бобчинського Павла Миколайовича «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла», свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату чи фальсифікацій.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають наукове та практичне значення. Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження, написана грамотною юридичною мовою та оформлена відповідно до вимог, що пред'являються до такого виду наукових праць.

Дисертація Бобчинського Павла Миколайовича «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності житла», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є:

1. Завершеним особистим рукописом, у якому вирішено наукове завдання, що складає зміст предмету дослідження.

2. Відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від

12.01.2022 р. № 44, а її автор – Бобчинський Павел Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри кримінального
права та кримінології факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування ОДУВС

к

а

н

д

и

д

а

т

ю

р

и

д

и

ч

н

и

х

н

а

у

к

.